

OBSAH

Úvod	7
Historický přehled	8
Morava v období 1. poloviny 13. století	10
Měna na Moravě v 1. polovině 13. století	12
Nálezové okolnosti, historie obce a okolí	14
Historie Střelic a jejich okolí	16
Nálezové okolnosti pokladu ze Střelic	18
Schránka pro uložení pokladu	19
Mincovní část nálezu a její složení	22
Morava	26
Rakouské země	28
Míšeňské markrabství	31
Pasov, biskupství	36
Nepřirazené a sporné ražby	36
Šperky v pokladu ze Střelic	38
Katalog dochovaných šperků a jejich částí	43
Katalog mincí	58
Citace literatury v katalogu	156
Analýzy vybraných šperků a dobových mincovních falz z nálezu ze Střelic	158
Záušnice	160
Čelenka	163
Falza mincí	165
Závěr	172
Prameny, literatura, aukční katalogy	176
Summary	186
Historical overview	187
Finding circumstances of the Střelice hoard	188
The coin part of the find and its composition	189
Jewellery in the Střelice hoard	192
Analyses of selected jewellery and contemporary coin fakes from the Střelice hoard	193
Conclusion	194

ÚVOD

Období 13. století patří nejen na Moravě k velmi zajímavým a ve všech směrech stále ještě ne zcela objasněným obdobím, a to i z hlediska měny a peněz. Je to doba, kdy se na historicky krátký čas česká a moravská měna rozešla a každá země si razila své vlastní peníze. Písemných pramenů máme pomálu, a tak jako významné a někdy zcela jedinečné prameny k dějinám peněz a jejich oběhu slouží velké mincovní nálezy. Ty nám poskytují důležité informace, současně však přinášejí i celou řadu nových otázek.

Poklad ze Střelic (okr. Znojmo, Jihomoravský kraj) patří ke zcela výjimečným depotům. Objeven byl již v roce 1959, přesto dosud nebyl kompletně publikován. Díky svému složení patří k nejzajímavějším pokladům své doby, a to nejen na Moravě. Datován je do přelomu 20./30. let 13. století a současně s 1 352 stříbrnými mincemi obsahuje šperky a jejich zlomky.

Částečně se jeho obsahem zabývala již řada badatelů. Za všechny můžeme jmenovat Jiřího Sejbala, který se zaměřil zejména na do té doby neznámé brakteáty s hebrejským opisem, stejně jako polská badatelka Jadwiga Zakrzewska-Kleczkowska. Šperkovou složkou se již v 60. letech 20. století zabýval Vilém Hrubý.

Mincovní složka je složena ze tří hlavních částí. První reprezentují domácí ražby, moravské denáry tzv. fenikového typu, druhá je zastoupena rakouskými feniky a třetí složka je brakteátová, která kromě již zmiňovaných brakteátů s hebrejským opisem, obsahuje i několik dalších zajímavých ražeb, které se však i přes velkou snahu dosud nepodařilo přesně přiřadit konkrétním vydavatelům. Je možné, že tato skutečnost byla důvodem, proč tento poklad nebyl nikdy publikován v úplnosti. Šperkovou část zastupují záušnice s esovitým zakončením, torzo stříbrné čelenky, část náušnice, zlomky řetízku a vybroušený křišťál.

I když se nepodařilo vše uspokojivě vyřešit, přesto by byla velká škoda tento zajímavý soubor držet i nadále „pod pokličkou“ v depozitáři. Jeho kompletní publikování by mohlo přispět nejen k vyřešení otázky vydavatelů u neznámých ražeb, ale rovněž ke hlubšímu poznání mincovnictví ve střední Evropě v první polovině 13. století.

Tato kniha tak splácí svůj velký dluh numismatice a po více než 60 letech od objevení přináší kompletní publikování tohoto výjimečného pokladu.

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem kolegyním a kolegům, kteří mi byli nápomocni při zpracování tohoto pokladu. Poděkování patří zejména recenzentům knihy doc. PhDr. Jiřímu Militkému, Ph.D., DSc., kterému vděčím mimo jiné za velkou pomoc při zpracování šperkové části nálezu a Prof. PhDr. Tomáši Krejčíkovi, CSc. Za provedené materiálové analýzy šperků patří velké poděkování doc. RNDr. Lukáši Richterovi, Ph.D. Kolegyni Mgr. Haně Tomančikové děkuji za zpracování metrologických dat mincovní části nálezu. Velmi děkuji všem kolegyním a kolegům za veškeré konzultace, cenné rady a pomoc při determinaci mincí, za všechny jsou to zejména Mgr. Petr Schneider a ao. Univ.-Prof. Dr. Hubert Emmerig, M.A. Rovněž děkuji Mgr. Tomáši Zemanovi, Ph.D. za podnětné připomínky ke knize. V neposlední řadě patří velké poděkování mé rodině za nekončnou trpělivost.

Dagmar Grossmannová

HISTORICKÝ PŘEHLED

Kat. č. 2

Kat. č. 413

Kat. č. 88

Kat. č. 15

Kat. č. 161

Kat. č. 409

Morava v období 1. poloviny 13. století

Na přelomu 12. a 13. století procházela Morava velkou změnou. Končila doba vlády jednotlivých údělných knížectví a začalo období Moravského markrabství. Významnou osobností byl na Moravě Vladislav Jindřich, druhorozený syn českého knížete a krále Vladislava II. (1140–1172) a jeho druhé manželky Judity Durynské. V prvním období své vlády na Moravě zřejmě ovládal pouze Znojensko a Brněnsko. Olomoucko od časů knížete Konráda Oty ovládali synové Oty III. Dětleba Vladimír a Břetislav.¹ V dubnu 1189 Konrád Ota nastoupil na český trůn, rezignoval na Moravské markrabství a do olomouckého údělu povolal právoplatné dědice. Rovněž povolal z ciziny Děpolda II. a opět jej uvedl do východočeského údělu. Ten se však dlouho v Čechách nezdržel, pravděpodobně již v květnu 1189 odjel na třetí křížovou výpravu.

Do let 1197–1222 spadá druhé období vlády Vladislava Jindřicha, i když český král Přemysl Otakar I. držel Olomoucko až do konce prvního desetiletí 13. století. Zřejmě na základě Zlaté buly sicilské (1212) byla Vladislavu Jindřichovi Morava svěřena jako říšské léno do dědičného držení. Po roce 1212 tak Vladislav Jindřich ovládal nejen Znojensko a Brněnsko, ale také Olomoucko. Teprve ovládnutím celé země byla naplněna jeho markrabská vláda (úděly zanikly v letech 1197–1201). Moravské markrabství tak bylo konečně spojeno do svébytného útvaru a stabilizováno. Vladislav Jindřich vedl vstřícnou politiku v těsném vztahu se svým bratrem Přemyslem Otakarem I. (český kníže 1192–1193, 1197–1198, český král 1198–1230); v roce 1216 spolu vyhlásili dokument, ve kterém byl stanovem princip primogenitury, tzn. prvorozeného při nástupu na trůn.

Vladislav Jindřich měl své sídlo na znojenském hradě, zasloužil se o vznik prvních městských obcí, založil města Uničov (1213) a Bruntál (před rokem 1213). Znojmo a Opava byly založeny někdy ve 20. letech 13. století.² O osobním životě Vladislava Jindřicha toho víme velmi málo. Víme pouze, že měl za manželku Hedviku. Užíval dvojí jméno: Vladislav v domácím prostředí, zatímco v zahraničí byl nazýván Jindřichem.³ Vzhledem k tomu, že Vladislav Jindřich zemřel bez potomků, po jeho smrti dne 12. srpna 1222 převzal správu nad Moravou jeho bratr český král Přemysl Otakar I. Nároky si však dělal i další Přemyslovec z vedlejší větve a tím byl Děpold III., který se tituloval jako „kníže časlavský, chrudimský a vratislavský.“⁴ Ještě v roce 1223 se Přemysl Otakar I. označoval jako „král český a kníže moravský“, ale již od roku 1224 na Moravě začali vládnout jeho mladší synové. Nejprve druhorozený Vladislav a po jeho velmi brzké smrti v roce 1227 i třetí syn Přemysl.⁵ Přemysl se stal moravským markrabětem v roce 1228, zemřel v roce 1239 a i jeho manželství s Markétou, vnučkou císaře Fridricha Barbarossy, zůstalo bezdětné. Moravským markrabětem se tedy stal prvorozený syn českého krále Václava I. (1230–1253) Vladislav III. (1239–1247). Po jeho smrti převzal vládu na Moravě jeho mladší bratr Přemysl Otakar II. (1247–1278). Za jeho vlády, nastoupením i na český trůn, skončila vláda samostaných markrabat a vládců Moravy se tak stali čeští králové.

Zásadní změnu do vývoje země přinesla kolonizace a objevení významných zdrojů stříbra. Kolonisté se podíleli na osidlování pohraničních oblastí Moravy, ale pronikli i do vnitrozemí. Přicházeli z různých německých i rakouských zemí přitahováni do země jeho rudným bohatstvím. Tito nově přichozí pocházeli z různých středoevropských důlních středisek a byli znalí kutacích prací. Jejich zkušenosti pomáhaly při objevování nových rud-

1 WIHODA, Martin: „Onen na Moravě, tento v Čechách panovati budou.“ Vladislav Jindřich. In: Jan, Libor – Drahoš, Zdeněk (eds.) ve spolupráci s Demeterem Malafákem a Pavlem Pumprem: Osobnosti moravských dějin (1), Maticе moravská, Brno 2006, s. 48.

2 SEJBAL, Jiří: *Moravské mincovnictví 13. století. Vývoj peněžně ekonomických vztahů na Moravě 13. století*. K tisku připravili Dagmar Grossmannová a Tomáš Krejčík, Plzeň 2008, s. 182.

3 ŽEMLIČKA, Josef: *Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 133–134.

4 DEJMEK, Jindřich: *Děpoltici (K mocenskému postavení a osudům jedné vedlejší větve Přemyslovců)*, Mediaevalia historica Bohemica 1, Praha 1991, s. 106.

5 ŽEMLIČKA, J.: *Počátky Čech*, s. 137–138.

Kat. č. 430

Kat. č. 424

Kat. č. 422

Kat. č. 426

Schránka pro uložení pokladu

Jako schránka pro uložení pokladu ze Střelice byla použita široká nádoba kulovitěho tvaru s jemně drsným povrchem, v místě největší výdutě je zdobena dvěma nevýraznými žlábkami. Byla vyrobena nálepkovou technikou a materiál byl promísen jemnou slídou. Dno nádoby je mírně vyklenuto a nese stopy podsýpky, římsovitý okraj nádoby je silný a svisle hraněný. Nádoba se nedochovala celá, byla slepena a doplněna.²⁸ Obsah nádoby byl zabalen do tkaniny plátnové vazby, ze které se dochovalo pouze torzo.

Rozměry nádoby

výška = 153 mm

průměr dna = 103 mm

průměr okraje = 143 mm

největší průměr ve výšce = 150 mm / 105 mm

Uloženo: Moravské zemské muzeum, inv. č. 4901

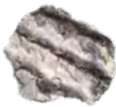
Obr. 2. Zbytky tkaniny, do které byly mince a šperky ze střelického pokladu zabaleny (foto: Abalon, s.r.o.)

28 NEKUDA, Rostislav: *Korpus středověké keramiky datované mincemi z Moravy a Slezska*, *Archaeologia historica* 5, 1980, s. 399, č. 7.

Obr. 4. Nádoba pokladu ze Střelic po rekonstrukci a doplnění (foto: Abalon, s.r.o.)

MINCOVNÍ ČÁST NÁLEZU A JEJÍ SLOŽENÍ

Poklad ze Střelice obsahuje celkem 1 352 mincí. Dochovaná mincovní složka nálezů je svým složením velmi neobvyklá. Tvořena je třemi hlavními částmi, jedná se o složku denárovou, fenikovou a brakteátovou. Denárová složka je tvořena výhradně domácí moravskou mincí, feniky pocházejí v převážné většině z rakouských zemí, velká většina brakteátů byla přiřazena do Míšeňského markrabství. Složka obsahuje také dosud nepřirazené ražby žádnému vydavateli, podle fabriky mincí však předpokládáme jejich původ v jihoněmecké a středoněmecké oblasti.

Kat. č. 686

Kat. č. 439